

Dødens sprog

Om danske og tyske dødsannoncer

Farø, Ken Joensen; Petersen, Lene

Published in:
Mål og mæle

Publication date:
2010

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):
Farø, K. J., & Petersen, L. (2010). Dødens sprog: Om danske og tyske dødsannoncer. *Mål og mæle*, (4), 12-20.

Dødens sprog. Om danske og tyske dødsannoncer

Af Lene Petersen og Ken Farø

I 2009 startede et projekt, der går ud på at undersøge forskelle og ligheder i den måde, som tysk- og dansk-talende udtrykker sig på, når de skal vælge teksten til en dødsannonce for et familiemedlem eller en ven. I første omgang blev ca. 1.000 dødsannoncer fra store, landsdækkende aviser fra både Danmark og Tyskland indsamlet: *Berlingske Tidende*, *Politiken* og *Jyllands Posten*, den østtyske *Neues Deutschland* og de sydtyske *Frankfurter Allgemeine Zeitung* og *Süddeutsche Zeitung*. Teksterne skal indgå i en stor dansk-tysk tekst-database, som vil muliggøre sammenlignende undersøgelser af de to sprog og deres tekstgenrer. Den aktuelle undersøgelse er sprogekulturel, dvs. at den ikke nøjes med at se på dødsannoncerne som isolerede sproglige udtryk men forsøger at sætte dem ind i en bredere kontekst af fx socialt tilhørsforhold, religion, geografi, og politik. Den bygger i stor udstrækning på et speciale, som vi er hhv. forfatter til og vejleder på. Her skal nogle foreløbige resultater af undersøgelsen formidles ved at opløse disse "mikrotekster" i udvalgte bestanddele.

Nogle fællestræk

Til en begyndelse kan vi se på de træk, som dødsannoncerne har til fælles. Når man vil indrykke en dødsannonce i en avis, kan man gå flere

veje: man kan henvende sig direkte til avisens annonceraktion, man kan indtaste annoncen via en formular på avisens hjemmeside, eller man kan lade bedemanden være formidler. I alle tilfælde har man en række standardiserede formuleringer og eksempler til sin rådighed, som både kan styre og hjælpe på vej. Formuleringerne har en historisk baggrund. Helt tilbage i 1700-tallet ses de første dødsannoncer i både danske og tyske aviser, og disse annoncer har via mellemregninger præget af den aktuelle tidsånd udviklet sig til de annoncer, vi kender i dag.

Dødsannoncerne finder man som hovedregel bagest i en bestemt sektion af avisen, hvor de står samlet under en rubrik med en overskrift som fx *Dødsfald* eller *Traueranzeigen* ("Sorgannoncer"). De er omgivet af en forholdsvis tynd, sort rand, af dødes navn er fremhævet med fede typer, og for det meste er teksten inddelt i nogle karakteristiske layoutblokke, der opdeler annoncen. Der kan være en indledning, og så kommer selve meddelelsen om, at *NN er død*. Derefter følger de efterladte måske trang til at tilføje nogle særlige ord, og til sidst underskriver de annoncen. Nederst vil man tit kunne finde oplysninger om fx begravelsen og om, hvad man skal foretage sig, hvis man vil give blomster. Ser man

nøjere på de enkelte avisers sider med dødsannoncer, vil man se, at den enkelte avis har sin karakteristiske sorte rand, sats, symboltegning og -placering.

Var kærester, vægtermar, lærere, lærerinde og skolelærer
DAGNY NIELSEN
 * 2. april 1920
 er skille sig fra den 11. oktober 2010
 Tid for alt
 På familiens vegne
 Anne-Marie og dens
 Dødsannoncen findes sted fra Øster Syvstien 14
 Jorsdag den 14. oktober kl. 11.00

Typisk dansk dødsannonce.

Nach einem erfüllten Leben voller Liebe
 in unserer geliebten Heimat, Schwiegermutter und unserer 1. und
 2. Lebensfrau, in Frieden ins Jenseits.
 Wir werden sie immer als besondern liebesevollen, schlichten und
 sanften Menschen in unserer Herzen behalten.
Rosemarie Wille
 geb. Weising
 * 13. September 1925 * 16. August 2010
 In tiefer Trauer
 Catharina Noritz, geb. Wille und
 Dr. Jens Noritz mit
 Nicola-Marie und Oliver
 und Familie
 Die Beisetzung hat im engsten Kreise stattgefunden.

En dødsannonce fra *Hamburger Abendblatt*. Bemærk tekststridommen, dørtortien, efternavnene og afskedsformlen In tiefer Trauer ("I dyb sorg").

Typografi, form og størrelse

Typografisk adskiller danske og tyske dødsannoncer sig fra hinanden. Danske dødsannoncer er små og for det meste rektangulære, teksten er centreret og annoncerne virker standardiserede, mens de sydtyske dødsannoncer er typografisk langt mere varierede. Variationen opstår ved, at der tit anvendes flere forskel-

lige skrifttyper og at de enkelte layoutblokke er placeret helt individuelt. Størrelsen og formen varierer også meget: nogle annoncer er så store, at de svarer til en A-4 side.

Die Frau hat aufgehört zu schlafen,
 Die weltlich gern noch bei uns sein,
 schenkt sich diesen Schmerz zu tragen,
 denn ohne Dich wird jedes anders sein.
 Pötzlich und unlassbar nahmen wir Abschied von meinem
 lieben Ehemann, unserem lieben Vati, Schwiegervater und
 Opa, Herrn
FRANK KRATZSCH
 geb. 21. Dezember 1945
 gest. 12. September 2010
 In Liebe und Dankbarkeit:
 Deine Christine
 Deine Tochter Kathrin mit Volker
 Deine Tochter Anett mit Pedro
 Deine Enkel Christian und Daniela
 Im Namen aller Angehörigen
 Die Trauerfeier findet am Freitag, dem 17. September 2010,
 um 13.00 Uhr im Beisetzungshaus Zornes, Günzler Weg 3
 in Altenburg statt.

En dødsannonce fra den østtyske *Leipziger Volkszeitung*. Bemærk tekststridommen, herunder citatet, afskedsformlen In Liebe und Dankbarkeit, og fraværet af kors.

Ordrigdom og -knaphed

Et hurtigt blik ned over siderne med dødsannoncer fortæller, at de tyske ofte indeholder langt mere tekst end de danske. For at forklare denne forskel er man nødt til at se på, hvilken information der umiddelbart er den væsentligste i en dødsannonce. Det er *afdødes navn, fødsels- og dødsdato*. De pårørende kan så vælge at tilføje informationer af forskellig slags: det kan være afdødes stilling eller titel, for kvinders vedkommende snarere et fødenavn, hvad der var årsagen til dødsfaldet, hvor det fandt sted m.m. Man kan også finde det meningsfuldt at beskrive afdødes livsforløb og for-

tenester, eller man kan føle trang til at beskrive sine følelser for afdøde.

Information – men om hvad?

Dødsannoncer er informative tekster: deres vigtigste funktion er at informere om, at et medmenneske er afgået ved døden. I mange dødsannoncer er afdøde i centrum både i bogstavelig og overført forstand. Det er tilfældet, når kun navnet, fødsels- og dødsdatoen og de pårørendes underskrifter udgør annoncen. I danske aviser er ca. ¼ af annoncerne formuleret sådan, i tyske aviser er det dobbelt så mange.

Ofte er det dog sådan, at afdødes navn er indlejret i en tekst, der fremhæver de pårørende selv. Ser man nu på denne type dødsannoncer i danske aviser, skriver godt og vel ¾ af de pårørende, at Vores (eller min) Kære *NN* er død. En tilsvarende udtryksmåde, *Unser lieber V/N ist gestorben*, ser man kun i de færreste tyske dødsannoncer. Her foretrækker man at skrive *Wir trauern um unseren V/N* ("Vi sørger over vores ...") eller *Wir nehmen Abschied von unserem V/N* ("Vi tager afsked med vores ..."). Den tilnærmelsesvis tilsvarende danske udtryksmåde: *Vi har mistet vores kære NN* er kun repræsenteret med et par procent, i *Politiken*.

Forskellen er herudover et udtryk for en udvikling i måden at skrive dødsannoncen på, for tidligere var formen *Unser lieber* ... den almindeligste i tyske dødsannoncer, hvor det altså i dag er formen *Wir* ..., der er gængs. Denne type annonce kunne man kalde en *sorgannonce* (jf. den direkte oversættelse af det tyske

ord for 'dødsannonce'), snarere end en dødsannonce, fordi de pårørende skriftligt fremhæver sig selv og deres sorg.

Noget virkelig nyskabende inden for dødsannoncer er det, man kalder *brevformen*. Her er det ikke mere afdøde, der er sprogligt centrum i dødsannoncen men den eller de pårørende, som indrykker den. Denne type annoncer starter med at skrive *Kære NN/Lieber V/N*, og derefter kommer der en tekst, der fortæller de afdøde, fx hvor meget man savner dem, hvor højt elskede de er, og hvor stort et tab det er, at de ikke længere findes. Annoncen underskrives på samme måde som et personligt brev: *Deine Frau Hilde*. Selvom man i de tysksprogede lande har set en del af disse dødsannoncer i de seneste år, varer det trods alt nok et stykke tid, før de slår igennem for alvor og bliver almindelige. I undersøgelsen var der kun et eneste eksemplar, og det var i *Berlingske Tidende*.

Formler og dødsbetegnelser

Mange danske og tyske pårørende vælger helt at undlade at omtale døden i dødsannoncen, men lige så mange vælger at omtale den i en eller anden form. I nogle tilfælde er det eneste udtryk for døden i danske dødsannoncer det *t*, der symbolisk er placeret foran dødsdatoen, og ordet *død* bruges kun sjældent. De pårørende foretrækker eufemistiske omskrivninger som fx at *NN* er sovet (*stille/fredeligt/fredfyldt ind*, har fået *fred/fundet hvile/tabt kampen/lukket sine øjne* eller er gået bort. Enkelte danske pårørende vælger at lade

afdøde tage på sin sidste rejse mens ganske få gør eufemismen mere personlig ved at sige, at *NN* nymer nu i himlen.

Heller ikke tyske pårørende bryder sig om at bruge ordet *død*, og det er kun få der skriver at *Unser lieber*

Bruder, Sohn und bester Freund [...] ist mit 41 Jahren plötzlich und völlig unerwartet gestorben. En forskel er, at det tyske sprog i modsætning til dansk råder over flere forskellige udtryk for *døden/dø*, og tyske pårørende kan mildne et ellers "hårdt" budskab via

Symboler	+	+
Forkortelser	d.	gest.
Eksplicitte udtryk for døden	død	ableben/sterben/versterben/verschneiden/verabschieden/Tod
Sekulære eufemismer	sove ind	entschlafen/einschlafen
	finde fred	den Frieden finden
	finde hvile	
	blive taget (fra os)	(von uns) nehmen
	gå bort	(von uns) gehen
	lukke sine øjne	
	forlade os	(hat uns) verlassen
	(blive) revet bort	
	miste	verlieren
Religiøst prægede eufemismer	tage på sin sidste rejse	sich auf die letzte Reise begeben/auf die letzte Reise gehen
	leve i det evige lys	
	forlade (denne verden)	heimgehen/heimfinden
		zu sich rufen/zu sich nehmen
		abberufen
		aus der Zeit in die Ewigkeit nehmen
	gå ind til det evige Østen	von den Leiden des Alters erlöst/erlöst werden
	nyrne i himlen	
	(ikke) være (mere)	
	opgive	
	tabe kampen (mod kræften)	

Eksempler på udtryk for døden i danske og tyske dødsannoncer

	BERL	POL	JP	ND	FAZ	SZ
DA med verbale udtryk for døden ialt	62 %	57 %	78 %	42 %	22 %	25 %
Eksplícitte udtryk for døden	8 %	12 %	16 %	30 %	8 %	5 %
Eufemismer	54 %	45 %	62 %	12 %	13 %	20 %

Verbale udtryk for døden i tal

forstavelsen *ver-*, som det ses nedenfor. I de fleste tilfælde er det som i danske dødsannoncer eufemismerne, man tyr til: *Unsere liebe Tante, Großtante und Schwägerin ist friedlich eingeschlafen*.

Nogle eufemismer kan oversættes direkte fra det ene sprog til det andet, andre er specifikke for det enkelte sprog, men fælles er, at de påtørende foretrækker eufemismen *sove stille ind/still einschlafen* frem for nogen anden. På et par punkter er der dog en væsentlig forskel: den katolske prægning i det sydtyske giver en række religiøse eufemismer for døden, som man ikke ser i nordtyske og danske aviser, og i *Neues Deutschland* foretrækker de påtørende at bruge de usminkede udtryk for døden frem for eufemismer.

Gjort op i tal viser det sig, at langt de fleste danske og tyske påtørende vælger at bruge eufemismer i stedet for ordet *død*, men også på dette punkt skiller *Neues Deutschland* sig ud: her bruges de usminkede ord for døden i langt højere grad end eufemismer. Interessant er det også, at et konservativt forhold til eufemismer ses både i danske og tyske dødsannoncer: i de tilfælde, hvor man har brugt eufemismer, er hovedreglen, at *NN* er sovet stille ind og *V/N* ist still *eingeschlafen*.

Fælles for danske og tyske dødsannoncer er, at det for det meste er akademikere, folk fra forretningslivets top og kunstnere, der får deres stilling med under deres fremhævede navn, fx en speciallæge i neurologi, en tidl. fondsbørveksler eller en skuespiller, en *Diplomingenieur*, en *Oberstleutnant a.D.* og en *Komponist*, men man kan dog også møde en *advokatsekretær* eller en *slagter og kreaturhandler*, en *Bremstoffhändler* eller en *Uhrmachermeister*.

I enkelte tilfælde møder man titler som fx *Lektor, cand.mag.* i danske annoncer, mens det er meget mere almindeligt at se titler som fx *Prof. Dr.Phil.* eller *Prof. Dr.sc. Dr.* h.c. i de tyske dødsannoncer. Forskellen gør sig også gældende for ordners vedkommende. Man støder kun på få tilfælde i danske aviser og da som fx forkortelsen *R.* På den måde kommer danske dødsannoncer til at virke næsten sagrmodige i forhold til tyske, hvor man ser en langt større forekomst af og variation i ordner, og hvor man skriver dem helt ud: *Ehren und Devotionsname des Souveränen Malteser-Ritter-Ordens* eller *Träger des Verdienstkreuzes 1. Klasse des Verdienstordens der Bundesrepublik Deutschland*.

Grever og baroner – og dødsannoncen som politisk spejlbillede

Et særligt tysk fænomen er dødsannoncer for adelige som fx en *Prinzessin, Gräfin, Freiherr, Reichsgraf* eller *Vicomtesse*. Disse dødsannoncer er næsten altid store, og de får læseren til at tænke på de gamle epitafer i kirkerne.

Politik har normalt ingen plads i dødsannoncer – hvis man altså nøjes med at se på de danske og sydtyske aviser. Et andet billede får man, hvis man ser på den østtyske *Neues Deutschland*. Her bruger man stadig titler fra DDR-tiden som for eksempel *Genosse* eller *Kämpferin gegen den Faschismus*. At DDR nok er død, men at ånden stadig lever, kan man se, når det fx er *Bo die Linke*, der underskriver dødsannoncen.

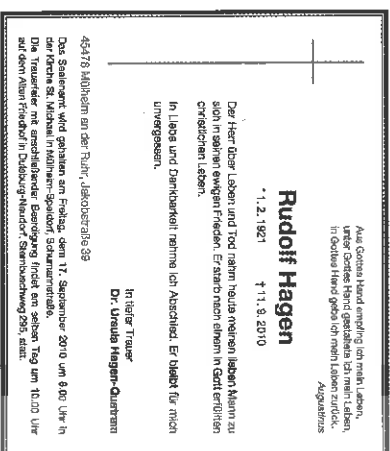
Tyske påtørende har altså en tendens til at ville fremhæve den sociale status i deres dødsannoncer, mens danskerne her er mere tilbageholdende. Man kan se det som et udtryk for en konservativ holdning at tilføje titel og erhverv, og den synsvinkel bekræftes ved at se på, hvordan brugen fordeler sig mellem de danske aviser: i *Berlingske Tidende* og *Jyllands Posten*, som begge har en vis konservativ holdning, er ¼ af dødsannoncerne forsynet med afdødes titel og erhverv, mens man i *Politiken* kun ser knap 1/5. Sammenholder man det med afspejlingen af den socialistiske lighedstranke gemt i de gamle DDR-titler i *Neues Deutschland*, kan man pludselig se en lighed mellem dansk og tysk midt i forskellen: det sociale aspekt afspejler sig i dødsannoncerne på tværs af landegrænser og regioner.

Religionens indflydelse

Reformationen kom til at præge den nordlige del af Tyskland og Danmark med protestantismen, mens Sydtyskland forblev katolsk. Forskellene i tro og livssyn eksisterer stadig og reflekterer helt ind i dødsannoncerne. Man kan nemlig trække en linje mellem de

danske aviser og *Neues Deutschland* på den ene side og de sydtyske aviser på den anden. Religiøse udtryk kan være henvisninger til katolske ceremonier af forskellig art som fx *Seelenmesse* og *Requiem*, eller man kan møde en henvisning til Gud som den, der har hentet afdøde til sig: *Gott, der Herr, hat Renate Y. zu sich in die Ewigkeit gerufen*.

Hvis man ser på alle religiøse udtryk i dødsannoncerne, så viser det sig, at af de danske aviser og *Neues Deutschland* er det kun *Berlingske Tidende*, der har et par enkelte eksempler på religiøse udtryk, mens de to sydtyske aviser har knap en femtedel. Der er altså her en væsentlig forskel på avisernes dødsannoncer – ikke nationalt, men regionalt

En katolsk dødsannonce fra Rheinische Post med Seelenamt og Augustin-citat, i det hele taget kristelig sprogbrug. Desuden de to formler In Liebe und Dankbarkeit og In tiefer Trauer.

Hvordan underskrives dødsannoncerne?

I undersøgelsen var der en tydelig forskel mellem danske og tyske døds-

annoncer, der bestod i, at danske pårørende for det meste vælger kun at underskrive sig med fornavn, mens de tyske voksne pårørende næsten altid underskriver sig med både fornavn og efternavn. Kun fx børnebørn og oldebørn står opført med deres fornavne.

Den tyske tendens til at anvende titler (jf. ovenfor) kan man også se i underskrifterne: det kan fx dreje sig om *Dr. Franz F. und Frau Inna mit Heike und Sofie*. Denne måde at underskrive sig på er med til at give dødsannoncen et "tungt" udtryk, når der er seks forskellige ægtepar med børn, der underskriver sig sådan.

I danske dødsannoncer anvender de pårørende slet ikke deres titler, og de små, kompakte blokke, der består af litter fornavne – måske suppleret af *og børnebørn og lille Kylling* – er med til at give danske dødsannoncer et langt mere uhøjtideligt og enkelt udtryk end de tyske.

Der er grundlæggende fællestræk ved danske og tyske dødsannoncer, men der er også væsentlige forskelle. Vores undersøgelse har vist, at så snart man bevæger sig ind over den sorte rand om danske og tyske dødsannoncer, så åbner en verden af både ligheder og forskelle sig, og også at det ikke så meget er den fysiske landegrænse mellem kulturerne og de forskelle i sprogenes form og struktur, der i visse tilfælde giver en tysk pårørende mulighed for at udtrykke sig mere nuanceret end en dansk, der adskiller. Det er i langt højere grad et spørgsmål om at se de to landes dødsannoncer som regionalssproglige udtryk, der er præget

af den enkelte avis, socialt tilhørsforhold, religion, historiske forhold og endda politik – forhold, der afgør, hvordan de pårørende vælger at formulere deres dødsannonce. På den måde spejles horisontale og vertikale "grænser", som findes ikke bare mellem, men også internt i kulturerne.

Kun på ét sted – nemlig der, hvor de pårørende skal formidle det centrale budskab – synes grænserne mellem kulturerne nærmest at være ophævet: man mister målet og væl-

ger en forskønnende term, hvis ikke man helt undgår det centrale ord: *død*.

Lene Petersen (f. 1951)

cand.mag. i tysk

forfatter til spejalet Danske og tyske dødsannoncer i kontrastivt perspektiv

Ken Farø (f. 1972)

adjunkt i tysk, ph.d.

Institut for Engelsk, Tysk, og Romansk, Københavns Universitet

mål+mæle

Mål og Mæle
ISSN 0106-567X

Redaktion:
Carsten Elbro (Sprogledelse), Erik Hansen,
Jørn Lund, Ken Farø, Kasper Boye

Typografisk design: Henrik Birkvig

Skrift: FF Olsen

Ekspedition og produktion:

Grafisk Trykcenter A/S
Niels Lambertsens Vej 6

6705 Esbjerg Ø
Telefon 76 109 110
E-post: an@gt.dk

Mål og Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er 215,00 kr. pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til Grafisk Trykcenter. Hertil henvender man sig også om adresseforandring eller fejl ved bladets levering. Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrexassen samt manuskripter til Mål og Mæle sendes til:

Carsten Elbro,
Institut for Nordiske Studier og
Sprogvidenskab, Københavns Universitet,
Njalsgade 120, København S

eller som elektronisk post til ce@hum.ku.dk

Hjemmeside: www.maalogmaele.dk